

שובו של אייל הכרמל

עד לפני כ־100 שנה חי אייל הכרמל בארץ. על תהליך הכחדתו ועל המאמצים הנעשים להשיבו למערכות האקולוגיות היס־טיכוניות, בכתבה שלפניכם

כתיבה דותן רותם

האחרונים, מסייר עם ידידו יחזקאל חנקין בכל הגליל ומתאר כי במהלך מסעם בצפת, הם נתקלו במאות קרניים (שאת חלקן אף קיבלו). בעת סיורו בגליל מתארח אהרונִי בבית מלון בטבריה ומוצא שכל הקולבים בו עשויים מקרני איילים או מחלקן התחתון של הגפיים. סופו של הסיור בראש הכרמל, באזור הכפר הדרוזי עוספיא, שם מדווח על הימצאותם של פרטים בודדים. לאחר כמה ימים של חיפושים נמרצים העלו חנקין ואהרונִי חרט בידם ושבּו על עקבותיהם...

ארבע שנים מאוחר יותר צד הצייד **מוסא בוסתאנג'י** את אחרון זכרי אייל הכרמל סמוך לכפר עוספיא. השנה היא 1912. אהרונִי ממחר לכרמל ומעביר את גופת האייל אל האוסף שבמוזיאון האוניברסיטה העברית. כבר אז הוא כותב: "שעשעתי את נפשי בתקווה, שביער גניגר הנפלא אפשר יהיה 'לטעת' מחדש את הנצר הרך הזה של גזע האילים כליל היופי. אם נעביר אליו את האיילה השלוחה מהררי כורדיסטאן וצפון אלכסנדרתה. הדומה ביותר לזו שהייתה איילתנו ולשמרה בו מכליון..."

אייל וצבי ויחמור (דברים יד' 5)

כעבור כ־50 שנה הגה האלוף במילואים **אברהם יפה** את חזון "השבת חיות התנ"ך לארץ ישראל". חזונו הפך עד מהרה למציאות ואנשי רשות הטבע והגנים, בסיוע ידידים ושומרי טבע, החלו באיסוף בעלי החיים הנזכרים בתנ"ך ומתוארים גם בספריהם של

נקבת אייל הכרמל, צילום: דותן רותם

מתאר מפגש נדיר עם אייל כרמל ברכס נפתלי. עדות נוספת מופיעה גם בספרו של **ישראל אהרונִי**, "זיכרונות זואולוג עברי", שם מתואר תהליך הכחדתו של אייל זה מלבנון כבר במאה ה־18, כשבואם של הטמפלרים בשנת 1868 חרץ סופית את דינם של איילי הכרמל באזור: "ובני המושבה הזאת (הטמפלרים בחיפה) שהיו רגילים לצוד ציד בארץ מולדתם, וגם את האיילה המצויה בה, בכל יום ראשון ושבֹת, לא ביטלו את מנהגם גם בארץ ישראל, הזעירה מאוד לעומת גרמניה... במשך שנים היו יוצאים אל הכרמל וצדים איילות שלוחות אחדות, לעשותן מטעמים לבני ביתם - עד שהצמיחו כמעט את כל האיילות השלוחות..."

אהרונִי, שביקש למצוא את איילי הכרמל

ב יושבי בסבך החורש תחת אלון מצוי, עמוס בלוטי בוסר, שמעתי רחש דשדוש רגלים על הקרקע, שמכוסה הייתה בעלים יבשים ובשברי ענפים. קפאתי על מקומי והמתנתי. לא עבר זמן רב ומתוך הסבך הופיעו שתי חיות אצילות ועדינות למראה, ועם זאת צנועות בתנועתן הזריזה והחיישנית. כשהבחינו בריח שאינו מוכר להן נעצרו באחת, זקפו את אוזניהן והרחיבו את נחיריהן בשאיפות אוויר גדולות, מריחות את הזר שפלש לממלכתן. היו אלה איילי כרמל, זכר ונקבה, שעסקו בחיזור בעונת הקיץ ולא הבחינו בי עד שהיו קרובים למדי. הזכר היה עטור בזוג קרניים מסתעפות וחדות בקצותן ואילו הנקבה קטנה במעט ונטולת קרניים.

זרד שנרמס תחתי בקול נפץ חרישי סיים את מפגשנו באחת. האיילים ניתקו ממקומם ונעלמו חיש מהר בסבך, כשפרוותם החומה משתלבת היטב בצללי החורש...

מפגש דמיוני זה יכול היה להתרחש עד לפני כ־100 שנים בכרמל ובכל מקום בו התקיים חורש ים תיכוני.

נפתלי איילה שלוחה (בראשית מט' כ"א)

בעבר חי אייל הכרמל (*Capreolus capreolus*) בחורשים של צפון הארץ, בגליל העליון ובכרמל. כבר לקראת סוף המאה ה־19 היה מספר איילי הכרמל קטן יחסית.

הנדי בייקר טריסטרום, כומר שסייר בארץ ישראל, בלבנון ובסוריה בשנים 1864-1863,

אייל הכרמל זכר עטור קרניים

לאיילים חשיבות רבה במערכת האקולוגית של החורשים בצפון הארץ. הם ניזונים ממגוון מיני צומח, וכחיות סבך יכולים לסייע בגיזום עדין של תת היער והחורש, ולמנוע את התפשטות המהירה של שריפות

וחצי חודשים. עונת ההמלטה היא בחודשים מאיינוני. בתקופת זו מתרחקת הנקבה לסבך צפוף, שם היא מותירה את הוולדות עד הגיעם לגיל מספר ימים. במהלך ימים אלה היא יוצאת לחפש מזון וחוזרת למקום המחבוא כדי להניק.

המשך פרויקט השבת האיילים מתוכנן להתבצע באזור החורשים הסבוכים בשמורת הטבע הר חורשן, במערב חבל הארץ של רמות מנשה. האיילים ישוחררו כשמשרדים ענודים לצווארם ויערך מעקב מסודר אחר תנועותיהם במרחב. מאחר שתצפיות באיילים מתבצעות גם מחוץ לתחומי רמת הנדיב, בכיוון הר חורשן והחורשים של אזור אלונה, אנו מאמינים כי תוך מספר שנים ייווצר חיבור בין שתי אוכלוסיות אלו, ומי יודע – אולי המפגש הדמיוני שתואר בתחילת הכתבה יהפוך למציאות! 🍀

דו"ח רותם הוא מנהל שמורת טבע חי בר כרמל.

נוסעים, שעברו בארץ ותיארו את נופיה ואת הטבע שבה. במסגרת זו הוקמו חייבר כרמל ויטבתה, אליהם הובאו בעלי חיים כמו ראם, פרא, יחמור פרסי ואייל הכרמל.

הבאתם של בעלי החיים השונים אל שמורות החייבר דרשה מבצע מורכב: תחילה נדרש איתור בעלי חיים אלה, שבמרבית אזורי תפוצתם הגיעו לסף הכחדה, ווידוא (ע"י בדיקות דנ"א) שאכן מדובר באותו המין. לאחר כל האימותים הנדרשים מגיע שלב העברת בעלי החיים לשמורות. לא תמיד היה המרחב הגיאוגרפי-פוליטי, בו שרדו בעלי החיים, ידידותי לישראל, והמאמצים שנדרשו מאנשי רשות הטבע והגנים ומשומרי טבע אחרים היו רבים. כדוגמה אזכיר את העברת היחמור הפרסי מאיראן, שבועיים לאחר המהפכה החומייניסטית.

לעומת זאת, איתורם והבאתם של אייל כרמל לארץ, היו משימות פשוטות יחסית, שכן מין זה מצוי ברחבי אירופה ומרגע שהוחלט על הבאתם, הועברו לארץ במשך מספר שנים עשרות בודדות של איילים.

איילים אלה שוכנו בחייבר כרמל ולאחר שהתאקלמו והתרבו, שוחררו בשנת 1996 מספר פרטים באזור רמת הנדיב, שבדרום הכרמל. האיילים שוחררו באופן מבוקר ולכל פרט הוצמד קולר ובו משדר, כך שבשנים הראשונות לשחרורו, ניתן היה לעקוב אחר תנועותיו במרחב. תצפיות אקראיות במהלך השנים האחרונות הראו כי האוכלוסייה מתרבה (נצפו פרטים צעירים ללא קולר).

המשך פרויקט ההשבה

לאיילים אלה חשיבות רבה במערכת האקולוגית של החורשים בצפון הארץ. הם ניזונים ממגוון מיני צומח, וכחיות סבך יכולים לסייע בגיזום עדין של תת היער והחורש, ולמנוע בכך את התפשטות המהירה של שריפות. מאחר שמדובר בבעל חיים מעלה גירה, עוברים זרעיהם של עצי החורש ריכוך מסוים בקיבתם הראשונה (מתוך 4 הקיימות) של האיילים. הפגיעה החלקית במעטפת הזרע גורמת להגדלת כשירותו בעת הנביטה, ובכך יכול לסייע אייל קטן זה גם בהפצת עצי החורש. האיילים מהווים נדבך במארג המזון של המערכת האקולוגית הים תיכונית. מצד אחד הם ניזונים מהצומח ומצד שני מהווים את מזונם של תנים ושל טורפים אחרים.

כבעלי חיים שבית גידולם הוא חורש צפוף למדי, קשה מאוד לראות את האיילים או להתחקות אחר תנועותיהם. צבע פרוותם הכהה מקשה על איתורם אף יותר. כבעלי חיים הנהנים מיתרון הסוואה ומבית גידול צפוף, הם בעלי חושים מוחדדים מאוד. כל רחש או תנועה חדה גורמים מיד לזיקרת